

Розділ I. Стратегії розвитку національної економіки

Краснодєд Т. Л.

к.е.н., доцент кафедри економіки

Попова Т. В.

к.е.н., доцент кафедри економіки

Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ СТРУКТУРИ АГРАРНО-ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. В контексті міжнародної економіки важливим предметом дослідження є зовнішня торгівля та експортно-імпортні операції. Водночас у сфері агропромислового комплексу України досить актуальною тематикою для дослідження є аналіз товарно-експортної структури сільськогосподарської та продовольчої продукції. Це являється необхідною умовою для розробки раціональної стратегії нарощування експортного потенціалу України на світовому ринку аграрно-продовольчої продукції. Тому в статті проведено аналіз товарної структури експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції країни. Проаналізовано окремі результати експортно-імпортних операцій на світовому продовольчому ринку. Розраховано торгівельне сальдо від проведення таких операцій та виявлено характер його прогностичних тенденцій. На основі цього запропоновано напрями нарощування експортного потенціалу країни на всіх рівнях економіки. Зазначено шляхи зменшення імпортозалежності України в контексті підвищення її конкурентоспроможності на світовому продовольчому ринку.

ВСТУП

Сьогодні оптимізація структури експортно-імпортних товарних потоків, удосконалення зовнішньоторговельної політики та розвиток імпортозаміщення сприятиме зменшенню дефіциту зовнішньої торгівлі України. Тому дослідження основ міжнародної торгівлі та її експортно-імпортної структури є актуальною проблематикою в контексті світової економіки. Це положення в повній мірі можна віднести до аграрно-промислового комплексу, тому аналіз товарно-експортної структури сільськогосподарської та продовольчої продукції України є досить своєчасною та цікавою тематикою для дослідження.

Серед сучасних економістів-міжнародників та аграрників основи зовнішньої торгівлі та особливості формування експортно-імпортної структури агропродовольчої продукції вивчали: Заєць К.Д. (проблеми державного регулювання виробництва та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції); Зборовська Ю.Л. (конкурентоспроможність продукції як умова нарощування експортного потенціалу); Луценко В.О. (заходи підвищення ефективності експортних операцій промислового підприємства); Рубан І. В. (стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств); Салькова І. Ю. і Следзь С. (структура експорту аграрної продукції) та інші.

Головною метою дослідження є виявлення напрямів удосконалення експортно-імпортної структури сільськогосподарської та продовольчої продукції в контексті підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку. У цьому контексті здійснено: цифровий аналіз товарної структури експорту та імпорту продукції АПК в Україні; розрахунок та аналіз торговельного сальда як результату зовнішньої торгівлі у даній сфері; пропонування шляхів нарощування експорту і удосконалення експортно-імпортної структури в якості підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку сільськогосподарської та продовольчої продукції.

Об'єктом дослідження є світовий ринок продукції АПК в умовах інтеграції України в європейський економічний простір. Предметом - товарна структура експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції України.

1. Аналіз товарної структури експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні

Аналіз товарної структури експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні надасть можливість виявити, по-перше, види продукції, які мають найбільший попит на світовому ринку сировинно-харчових продуктів та, навпаки, види продукції, попит на які є невисоким. І, по-друге, виявити перспективні резерви зростання цього попиту.

Аналіз товарної структури експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні проведено на основі статистичних даних Держкомстату України за 2011-2016 р.р. (табл. 1.1) [2; 10; 13; 14].

Отже, товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції України за аналізований період характеризується наявністю багатьох тенденцій. Загальна вартість продукції за 2011-2016 р.р. зросла на 19,3%, що в грошовому вигляді склало 2477693,5 тис. дол. США. Така зміна за цей період обумовлена: по-перше, зменшенням експортної вартості живих тварин і продуктів тваринного походження, а також готових харчових продуктів на 17,3 та 16,7% відповідно; зростанням експортної вартості продуктів рослинного походження аж на 46,3% та жирів і олій рослинно-тваринного походження на 16,7%. Щодо змін відносно попереднього 2015 року, то тут слід відмітити аналогічні тенденції. Загальна вартість експортної продукції зросла на 4,9% або 718658,1 тис.дол. США. Але експорт продуктів рослинного походження зріс всього на 1,5%, по живим тваринам і готовим харчовим продуктам спостерігалось незначне зменшення – 5,9 та 0,8%. Слід зауважити, що незважаючи на загальні тенденції до зменшення або збільшення експорту товарної продукції по окремим категоріям за період 2011-2016 р.р., протягом шести років ці тенденції на мали чітко спрямованого характеру – мали місце як зменшення, так і збільшення показників в середині періоду. Наприклад, в 2012 році експортна вартість продуктів рослинного походження відносно попереднього року зросла в 1,7 рази, потім поступово знижувалася. Це

стосується і інших категорій продукції. Що стосується саме структури товарної продукції, то слід відмітити, що величезну долю експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції становлять продукти рослинного походження – починаючи з 2012 року вони займають половину всього експорту продукції АПК. Тенденція ця є стабільною, спостерігається навіть деяке зростання питомої ваги експорту продукції даної категорії. За ними йдуть жири та олії рослинного і тваринного походження (їх середня питома вага в загальній вартості експортної продукції АПК за аналізований період склала 23,7%) та готові харчові продукти (19,2%). Найменша доля належить живим тваринам та продуктам тваринного походження, чия середня питома вага в загальній вартості експортної продукції АПК за 2011-2016 р.р. становила всього 6,0%. Такий низький рівень показника свідчить про відповідний стан тваринництва України та проблемний характер його розвитку.

Таблиця 1.1.

Товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції

Назва товарів	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Всього продукції, тисяч доларів США	12804109,1	17905603,7	17038805,3	16668953,8	14563144,5	15281802,6
У % до підсумку	100	100	100	100	100	100
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	936606,1	960557,4	1084105,1	1014473,9	823434,9	775036,9
У % до підсумку	7,3	5,4	6,4	6,1	5,7	5,1
II. Продукти рослинного походження	5531957,1	9222473,3	8875920,1	8736139,2	7971492,5	8093693,7
У % до підсумку	43,2	51,5	52,1	52,4	54,7	53,0
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3396407,0	4210625,2	3507076,4	3822031,8	3299799,1	3962975,8
У % до підсумку	26,5	23,5	20,6	22,9	22,7	25,9
IV. Готові харчові продукти	2939138,9	3511947,8	3571703,7	3096308,9	2468418,0	2450096,2
У % до підсумку	23,0	19,6	21,0	18,6	16,9	16,0

Якщо поглянути на експортний характер живих тварин та продуктів тваринного походження більш детально, то можна за аналізований період відмітити ряд неоднозначних тенденцій. При загальному зниженні вартості експорту по даній категорії в 2016 році відносно 2011 та 2015 р.р. на 17,3 та 5,9% відповідно (або 161569,2 та 48398,0 тис. дол. США.) спостерігалися значні

прирости по багатьом показникам. Так, в 2016 році відносно 2011 року приріст експорту живих тварин, м'яса та їстівних субпродуктів, а також деяких інших продуктів тваринного походження становив відповідно 214,1, 95,9 та 61,8%. Відносно попереднього 2015 року прирости вартості експорту відрізнялися, але теж спостерігалися по живим тваринам, м'ясу та їстівним субпродуктам, рибі і ракоподібним (відповідно 20,5, 2,7 та 30,9%). Щодо експорту «живих тварин», то якщо взяти до уваги той факт, що в країні не спостерігається росту продуктивного поголів'я вже багато років, то можна з упевненістю стверджувати – зростання це викликане ростом цін на товари даної категорії та інфляційними чинниками. Отже, очевидний вплив на зменшення вартості експорту живих тварин та продуктів тваринного походження загалом в 2016 порівняно з 2011 роком створили риба і ракоподібні, молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед; а порівняно з 2015 роком – молоко, молочні продукти та деякі інші продукти тваринного походження. Таким чином по групі «експорт живих тварин та продуктів тваринного походження» категорію «молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед» слід виділити як «найнижкоекспортнішу» - зменшення вартості експорту тут склало в 2016 році відносно 2011 та 2015 р.р. 53,1 та 14,5% відповідно. Така ситуація, в першу чергу, обумовлена проблемним характером функціонування та розвитку молокопродуктового комплексу, починаючи від низьких обсягів виробництва молочної сировини і закінчуючи відсутністю раціональних стратегій реалізації міжнародного маркетингу у сфері збуту якісних продуктів її переробки на світовому ринку. На сьогоднішній день, функціонування на повну потужність вітчизняних м'ясо-молочних виробничих підкомплексів з не спадаючим рівнем рентабельності є запорукою підвищення експортного потенціалу країни за умов повноцінного сировинного забезпечення. Товарна структура експорту живих тварин та продуктів тваринного походження свідчить про переважне місце в ній питомої ваги саме молока та молочних продуктів, яєць птиці, натурального меду. Натуральний мед України в даному випадку створює доволі добрий експортний потенціал, що і підвищує по категорії питому вагу. Отже, середня питома вага по

ній за 2011-2016 р.р. становила 3,6% із загального експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції країни, в той час як по м'ясу та їстівним субпродуктам – 2,1%; рибі і ракоподібним – 0,1%; живим тваринам – теж 0,1%.

Аналізуючи товарну структуру експорту продуктів рослинного походження, можна відмітити наступне. За аналізований період (2011-2016 р.р.) загальна експортна вартість продуктів рослинного походження зросла на 46,3%, що в грошовому виразі склало 2561736,6 тис. дол. США. Найбільші темпи приросту відмічаються у вартості експорту живих дерев та інших рослин; зернових культур та рослинних матеріалів (99,4, 67,9 та 1441,6% відповідно). Звісно, на зростання вартості експортної продукції рослинництва вплинув приріст по багатьом її підвидам, але суттєву роль у цьому зростанні у грошовому вигляді відіграє тільки приріст по категорії «зернові культури», оскільки вони займають найвищу питому вагу у експорті продукції АПК серед інших видів продукції з групи «експорт продуктів рослинного походження» (середня питома вага вартості експорту зернових культур у загальному експорті товарної продукції АПК України становить 37,6% за 2011-2016 р.р.). Відмічалось і зменшення вартості експорту серед продуктів рослинного походження за 2011-2016 р.р. Це стосується їстівних плодів і горіхів та шелаку природного (31,8 та 52,8% відповідно). Проте, таке зменшення, особливо шелаку, незначно вплинуло на загальне зростання вартості експорту продуктів рослинного походження з огляду на низьку питому вагу даних видів продукції. Що стосується попереднього 2015 року, то відносно нього зростання вартості експорту продуктів рослинного походження в 2016 році було незначним – всього 1,5% або 122201,2 тис. дол. США. А так тенденції щодо зміни вартості експорту мають схожу спрямованість з тенденціями відносно 2011 року. Водночас незвичним виглядає зростання вартості експорту зернових культур за рік всього на 0,3% та зменшення вартості експорту рослинних матеріалів на 51,7%. Щодо питомої частки в експорті товарної продукції АПК України продуктів рослинного походження, то слід відзначити, що після зернових культур йдуть насіння і плоди олійних рослин

(10,5% в середньому за 2011-2016 р.р.). Всі інші види продукції протягом всього аналізованого періоду мають дуже низьку питому вагу – приблизно на рівні 1,0% та нижче і не відіграють суттєвого впливу на зміну вартості експорту по категорії «продукти рослинного походження». Тобто, підвищення обсягів виробництва та реалізації зернових та олійних культур також є резервом нарощування експортного потенціалу України. Інші види продуктів рослинного походження не задають значного впливу на продовольчий експортний потенціал країни, бо їх вартісні надходження в структурі реалізації аграрно-промислової продукції займають мізерну частку.

Характеристика товарної структури експорту жирів, олії тваринного або рослинного походження та готових харчових продуктів відображає наявність кількох чітко виражених тенденцій. По-перше, вартість експорту жирів, олії тваринного або рослинного походження має тенденцію до незначного коливання протягом всього аналізованого періоду, проте відзначається загальним зростанням в 2016 році відносно 2011 та 2015 років на 16,7 та 20,1% відповідно, що у грошовому виразі становить 566568,8 та 663176,7 тис. дол. США. Водночас жири та олії протягом всього досліджуваного періоду мають відносно високу питому вагу у загальній вартості експортної товарної продукції АПК країни (23,7% в середньому за 2011-2016 р.р.). Також слід зазначити, що їх питома частка в загальній структурі експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції знаходиться приблизно на одному рівні, на другому місці після зернових. Тобто, при ефективній маркетинговій стратегії, орієнтованій на світовий сировинно-продовольчий ринок, реалізація продукції по товарно-експортним категоріям жирів та олій забезпечить певне нарощування аграрно-промислового експортного потенціалу країни. По-друге, вартість експорту готових харчових продуктів у 2016 році в основному характеризується зменшенням переважно по всіх підвидах продукції як по відношенню до базового, так і попереднього років. Так, загальне зменшення, як раніше відмічалось, склало 16,7 та 0,8% відповідно, що у грошовому виразі становить 489042,7 та -18321,8 тис. дол. США. Виключенням є: зростання вартості

експорту продуктів з м'яса та риби в 2016 році по відношенню до 2015 на 14,9%; значне зростання вартості експорту цукру та цукрових виробів по відношенню до базового та попереднього років на 45,5 та 107,7% відповідно; зростання вартості експорту в 2016 році по відношенню до 2011 року залишків харчової промисловості та тютюнових виробів на 56,9 та 38,7% відповідно. Щодо товарної структури експорту готових харчових продуктів, то за середнім показником питомої ваги товарної групи у загальному експорті продукції АПК за 2011-2016 р.р. продукцію можна розташувати в наступній послідовності: какаопродукти – 2,8%; продукти із зерна – 2,1%; алкогольні, безалкогольні напої та тютюнові вироби – по 1,9%; продукти переробки овочів – 1,7%; потім – інші готові харчові продукти. Але тенденція ця може змінитися по деяким групам продукції, оскільки цифрові дані по ним свідчать про стрімке зменшення їх питомої ваги, тоді як питома вага вартості цукру та кондитерських виробів з нього, навпаки, зростає.

Товарна структура імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції демонструє рівень самозабезпечення країни, тобто відносну картину щодо того, які продукти сировинно-виробничі потужності країни не дозволяють виробити в достатній кількості для задоволення власних потреб сьогодні та на ближчу перспективу, а також в певній мірі демонструє рівень конкурентоспроможності на світовому продовольчому ринку.

Аналіз товарної структури експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні проведено на основі статистичних даних Держкомстату України за 2011-2016 р.р. (табл. 1.2) [2; 10; 13; 14].

Отже, аналіз товарної структури імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції засвідчив, що протягом аналізованого періоду в ній переважали готові харчові продукти із середньою питомою вагою за шість років 43,3%. На другому місці знаходилися продукти рослинного походження (32,2%). Найменша доля належала жирам та оліям тваринного або рослинного походження (5,7%). Протягом шести років тенденції ці мали схильність до коливання в межах декількох відсоткових пунктів. Щодо вартісних показників

імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україну, то тут слід відзначити дві чітко спрямовані тенденції. По-перше, в 2016 році в порівнянні з базовим 2011 роком по всіх категоріях продукції відбулося зменшення вартості імпорту. Воно склало за шість років 38,7% (2455639,0 тис.дол. США), в тому числі найбільше зменшення вартості імпорту – по жирам та оліям тваринного і рослинного походження (47,6%), найменше – по продуктам рослинного походження (29,3%). По-друге, в порівнянні з попереднім 2015 роком по всіх категоріях продукції відбулося, навпаки, збільшення вартості імпорту, яке загалом становило 11,7% або 406634,5 тис. дол. США в грошовому виразі. При цьому найвищі темпи приросту вартості імпорту за рік спостерігалися по жирам та оліям (34,9%) найменші – по готовим харчовим продуктам (7,8%). Слід зазначити, що принципово різні розміри питомої ваги товарних груп у складі загального імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції значно обумовлюють той факт, що по окремих видам продукції темпи приросту можуть бути високими, а темп приросту вартості загального імпорту – невисоким, як в даному випадку. Так, у вартісному виразі приріст у 7,8% по готовим харчовим продуктам за рік майже в 2 рази більше, ніж приріст по жирам та оліям у 34,9%, а питома вага імпорту перших вище за останніх майже в 7 разів.

Таблиця 1.2.

Товарна структура імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції

Назва товарів	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Всього продукції, тисяч доларів США	6346705,8	7513878,6	8187431,1	6059256,7	3484432,3	3891066,8
У % до підсумку	100	100	100	100	100	100
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1035370,6	1711047,8	1894498,9	1124129,2	548170,2	626279,1
У % до підсумку	16,3	22,8	23,1	18,6	15,7	16,1
II. Продукти рослинного походження	1815941,5	2431026,9	2670034,0	2031639,6	1146186,3	1284816,5
У % до підсумку	28,6	32,4	32,6	33,5	32,9	33,0
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	468668,1	406327,4	403352,6	301702,6	182338,9	245957,3
У % до підсумку	7,4	5,4	4,9	5,0	5,2	6,3
IV. Готові харчові продукти	3026725,6	2965476,5	3219545,6	2601785,3	1607736,9	1734013,9
У % до підсумку	47,7	39,5	39,3	42,9	46,1	44,6

Аналіз товарної структури імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження засвідчив, що протягом 2011-2016 р.р. найвища питома вага вартості імпорту належала рибі і ракоподібним та м'ясним продуктам (9,4% та 5,1% в середньому за шість років від загального імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції). Це, в першу чергу, обумовлено нерозвинутим промисловим виробництвом рибно-ракової продукції в Україні та потребою вітчизняного ринку в екзотичних морепродуктах, а також проблемним характером розвитку і функціонування м'ясопродуктового підкомплексу. Вартісні показники імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження за шість років мали тенденцію до поступового суттєвого його зниження (на 39,5% або 409091,5 тис. дол. США), тоді як за останній рік, навпаки, спостерігався приріст на 14,2% (78108,9 тис. дол. США). Цей приріст, безумовно, було обумовлено ввезенням рибної та ракоподібної продукції, зростання імпорту якої за один рік склало 40,8%. Приросту вартості імпорту по іншим групам продукції тваринного походження (живі тварини, м'ясопродукти, молоко та молочні продукти, яйця птиці тощо) в 2016 році відносно попереднього року не спостерігалось. Отже, відновлення, розвиток та налагодження потужного м'ясопродуктового виробництва за сучасними технологіями дасть змогу підвищити рівень самозабезпечення країни продуктами тваринного походження і водночас зменшити обсяги імпортованої продукції.

Статистичні дані по імпорту продукції рослинного походження свідчать, що за 2011-2016 р.р. зі значним відривом від інших продуктів рослинництва перше місце займали їстівні плоди та горіхи. Їх середня питома вага в загальному імпорті аграрно-промислової продукції України за шість років становила 13,3%. На другому місці знаходяться насіння і плоди олійних культур (5,6%). Такі високі частки, як і у випадку з ракоподібними та заморськими морепродуктами, обумовлюються потребою внутрішнього ринку в екзотичній продукції. Наприклад, тропічні фрукти та овочі, оливки, маслини, різні сорти горіхів тощо користуються в Україні надзвичайним попитом, незважаючи на великі обсяги виробництва вітчизняних плодів та горіхів. Сюди ж можна віднести недешеві

сортів кави та чаю, бо в країні не вирощують кавові зерна і без відповідного імпорту, не маючи достойних субститутів, не обійтися. Тобто, такі пропорції в питомій вазі імпорту продуктів рослинного походження, на думку автора, вочевидь можна пояснити виробничою специфікою та спеціалізацією вітчизняних галузей. Слід зазначити, що в Україні на сьогоднішній день вже є ряд аграрних підприємств, які розпочали виробництво екзотичної продукції рослинництва. Але вони знаходяться практично на початковому і складному етапі функціонування та розвитку і ще не в змозі забезпечити вітчизняний ринок своїм продуктом в повному обсязі, що й обумовлює певні обсяги відповідного імпорту. Вартість імпорту рослинних матеріалів для виготовлення та продукції борошномельно-круп'яної промисловості має найменшу питому вагу в загальному імпорті аграрно-промислової продукції України за шість років (0,0 і 0,5%), що також свідчить про рівень самозабезпечення країни в даних видах продукції. Вартісні показники імпорту продуктів рослинного походження свідчать про наступне. В 2016 році відносно 2011 року вартість імпорту зменшилася на 29,3% (531125,0 тис. дол. США). Зменшення відбулося по всіх категоріях продукції, окрім насіння і плодів олійних культур. Тут, навпаки, відбулося зростання вартості імпорту на 11,9%, що ще раз підтверджує потребу вітчизняного споживача в продуктах даної групи.

Аналізуючи вартісні обсяги імпорту жирів, олій тваринного або рослинного походження, можна побачити спадаючу тенденцію щодо загальної вартості щорічно ввезеної даної продукції, за винятком останнього року відносно 2015 року, де відбулося зростання вартості у 34,9% (63618,4 тис. дол. США). А за 2011-2016 рр. зменшення слало 47,6% (222710,8 тис. дол. США). Світові ціни на дану продукцію не мають такої тенденції, тому можна відмітити зростаючий рівень самозабезпечення країни жиром-олійною продукцією. До того ж середня питома вага вартості імпортованих жирів та олій за шість років у загальному імпорті продукції АПК відносно невисока, становить всього 5,7% проти 23,7% питомої ваги вартості експорту жирів та олій у загальному експорті продукції АПК. Щодо структури вартості імпортованих готових харчових продуктів, то

першочергові місця тут займають групи «різні харчові продукти», тютюн та його промислові замітники, алкогольні та безалкогольні напої. Середня питома вага вартості їх імпорту за шість років у загальній вартості імпорту продукції АПК становить відповідно 8,7, 8,4, 6,9%. Потім йдуть какао та продукти з нього (6,1%). Вартісні показники імпорту готових харчових продуктів свідчать про своє значне зменшення за шість років на 42,7%, що в грошовому виразі складає 1292711,7 тис. дол. США. При цьому найсуттєвіше зменшення спостерігалось по цукру і кондитерським виробам з нього та продуктам переробки овочів (75,7 та 60,1 % відповідно). Найменше зменшення вартості імпорту за шість років серед готових харчових продуктів відбулося по тютюну (10,0%).

Таким чином, проаналізувавши товарну структуру експорту та імпорту агропромислової продукції України, можна прослідкувати різноспрямований характер тенденцій зміни як вартості експорту, так і імпорту за останні шість років та за минулий рік. Це можна пояснити динамічним характером розвитку економіки у всіх сферах народногосподарського комплексу країни, диверсифікацією вітчизняного виробництва та змінами потреб світового ринку тощо. У будь-якому випадку аналіз свідчить про потребу нарощування продовольчого експортного потенціалу країни за рахунок розширеного виробництва найбільш експортованих товарних груп продукції та зменшення обсягу імпортованих товарів, виробництво яких може бути забезпечено власними потужностями країни.

2. Результати експортно-імпортової діяльності України та стратегії підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку продукції АПК

Першочерговим показником, що відображує результат експортно-імпортової діяльності є торгівельне сальдо, яке демонструє певний рівень самозабезпечення країни товарами. Розраховується як різниця між експортом та імпортом вартості товарів. Якщо торгівельне сальдо позитивне і експорт товарів перевищує імпорт, товари виробляються і споживаються країною у достатній кількості, дозволяючи

реалізовувати залишки продукції за кордон. Якщо навпаки – країна потребує залучення додаткової продукції із-за кордону.

Різниця між загальним експортом та імпортом сільськогосподарської та продовольчої продукції свідчить про те, що Україна має достатній аграрно-продовольчий потенціал і може виробляти продукцію саме в такій кількості, щоб забезпечувати потреби вітчизняного споживача (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

**Торгівельне сальдо за результатами експортно-імпорتنної діяльності
України в сфері аграрно-промислового комплексу**

Назва товарів	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Всього експортовано с/г та продовольчої продукції, тисяч доларів США	12804109,1	17905603,7	17038805,3	16668953,8	14563144,5	15281802,6
Всього імпортовано с/г та продовольчої продукції, тисяч доларів США	6346705,8	7513878,6	8187431,1	6059256,7	3484432,3	3891066,8
Торгівельне сальдо, тисяч доларів США, в т.ч.	6457403,3	10391725,1	8851374,2	10609697,1	11078712,2	11390735,8
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	-98764,5	-750490,4	-810393,8	-109655,3	275264,7	148757,8
II. Продукти рослинного походження	3716015,6	6791446,4	6205886,1	6704499,6	6825306,2	6808877,2
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	2927738,9	3804297,8	3103723,8	3520329,2	3117460,2	3717018,5
IV. Готові харчові продукти	-87586,7	546471,3	352158,1	494523,6	860681,1	716082,3

Так, за період з 2011 по 2016 р.р. торгівельне сальдо збільшилось на 76,4%, а відносно попереднього року – на 2,8% (в грошовому виразі таке зростання склало відповідно 4933332,5 та 312023,6 тис. дол. США). Проте, якщо поглянути на торгівельне сальдо в розрізі окремих товарних груп, то можна побачити дефіцит по групі «живі тварини; продукти тваринного походження» в переважній частині з початку досліджуваного періоду. Неодноразово наголошувалось, що тваринницький підкомплекс сьогодні в Україні функціонує за складних умов «виживання» - поголів'я стрімко скорочується, племінний потенціал хибне, технології застарівають, інвестиції на залучаються, виробничі потужності не забезпечують випуску конкурентоспроможної на світовому ринку та якісної продукції тощо. Цим і можна пояснити від'ємне торгівельне сальдо по

живим тваринам і продуктам тваринного походження. Щорічно зростаючі обсяги торгівельного сальда, в тому числі по товарним групам продукції за результатами експортно-імпоротної діяльності України в сфері АПК зображено на рис. 2.1 і 2.2.

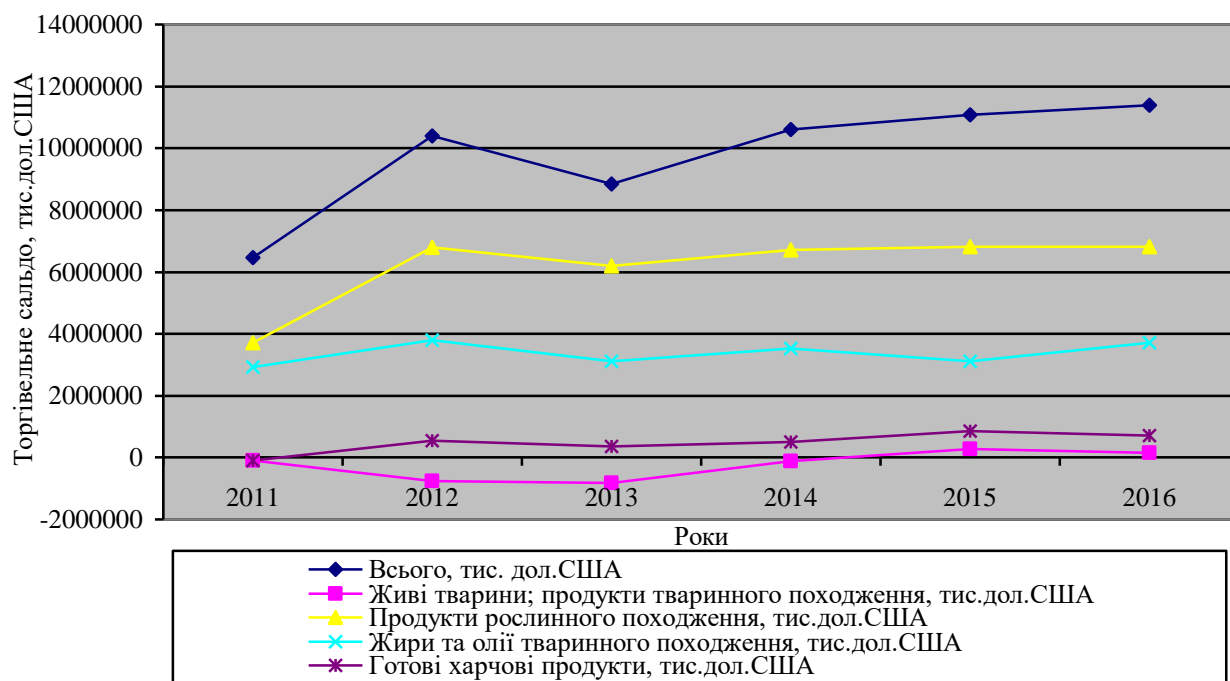

Рис. 2.1. Торгівельне сальдо за результатами експортно-імпоротної діяльності України в сфері АПК по товарним групам

*За власними розрахунками автора

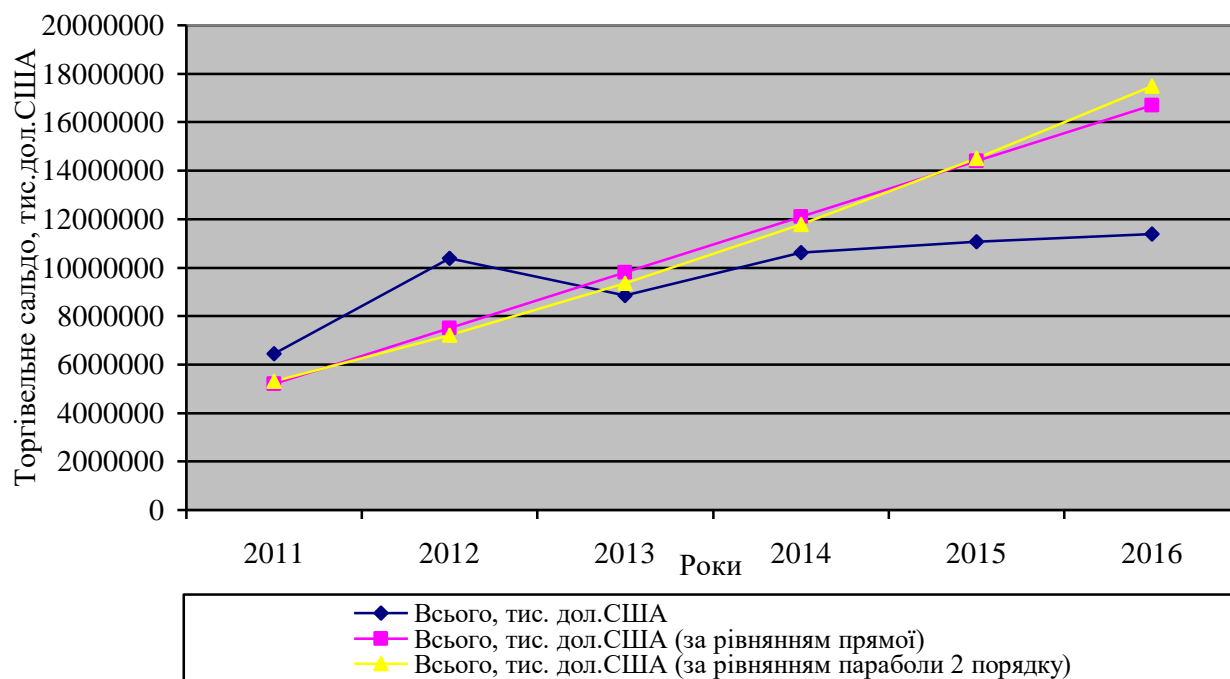

Рис. 2.2. Торгівельне сальдо за результатами експортно-імпоротної діяльності України в сфері АПК, вирівняне за рівнянням прямої та параболі другого порядку

Надалі доречно поглянути на зміну торгівельного сальдо на найближчу перспективу, на наступні шість років (2017-2022 р.р.). Для цього нами використано лінійний метод прогнозування. Прогнозування динаміки показників здійснено за допомогою метода Брауна, який ґрунтується на визначенні наступних у часі значень прогнозного показника з урахуванням ступеня впливу попередніх рівнів. Часові ряди описуються лінійним трендом.

Лінійна модель заданих динамічних рядів описується формулою:

$$y_t = a_0 + a_1 t_1 \quad (2.1)$$

Прогнозна модель для заданого типу рівняння матиме вигляд:

$$\hat{y}_{t+L} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 L, \quad (2.2)$$

де L - фактор часу.

Отже, прогнозна модель торгівельного сальдо за результатами експортно-імпоротної діяльності України в сфері АПК на 2017-2022 р.р., яка представлена на рис. 2.3. і описана лінійним трендом Брауна має вигляд:

$$Y = 13216487,0 + 3024036,0L$$

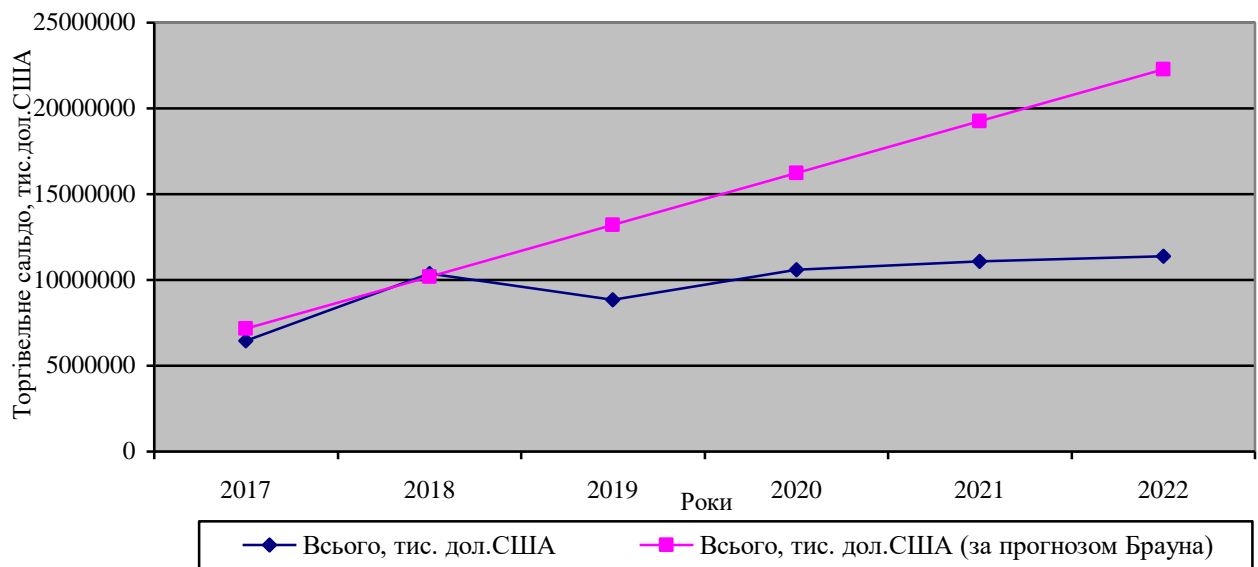

Рис. 2.3. Лінійний прогноз Брауна, що описує майбутню тенденцію зміни торгівельного сальдо від експортно-імпоротної діяльності України в сфері АПК

В результаті розрахунків прогнозних значень торгівельного сальдо по результатам зовнішньої торгівлі у сфері АПК України виявлено, що в прогнозованому періоді намічається така ж спрямованість щодо його ймовірного зростання, за деяким виключенням в розрізі окремих товарних груп. Слід брати

до уваги, що прогнозні показники носять імовірнісний характер, а розрахунок похибок при лінійному прогнозуванні за системою рівнянь Брауна говорить про відхилення показників в середньому на 1,5- 2,5%.

Сьогодні для України важливим є не просто нарощування присутності на зовнішніх ринках, а оптимізація структури експорту та імпорту, поліпшення якості, підвищення економічної та технологічної ефективності експортного виробництва. Це неодмінні умови підвищення рівня конкурентоспроможності на світовому ринку. Це в повній мірі можна віднести до сектору АПК. Щоб збільшити обсяги експорту сільськогосподарської продукції потрібно насамперед шукати шляхи підвищення її конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Але існують чинники, які значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, а саме: нерозвинута вітчизняна фінансово-кредитна система, недостатня кількість банківських організацій, які б могли відкрити кредитну лінію для агровиробників; в Україні недостатній рівень інвестування сфери АПК з боку іноземних виробників; власно державна підтримка не спрямована на розширення експортного виробництва, наприклад система дотування; сфера страхування фінансово-виробничих ризиків в агропромисловому виробництві невідосконала та нерозвинута; незабезпеченість виробництва об'єктами виробничо-обслуговуючої інфраструктури, що призводить до високих витрат виробництва; недостатньо досконалі логістичні системи товаровиробників та нераціонально організовані ринки сировинної та готової до споживання продукції; низький кваліфікаційний рівень на виробництві та неможливість залучення до виробничих процесів провідних фахівців; відсутність нових високопродуктивних технологій вирощування та підвищення урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин; в Україні вкрай низьке забезпечення аграрних товаровиробників сучасною технікою; невикористання підходів індивідуалізації виробництва в залежності від регіональних особливостей товаровиробників та сегменту охопюваного ринку тощо. Тож для

підвищення конкурентоспроможності необхідно вирішити ряд завдань, спрямованих на подолання перелічених проблем в АПК.

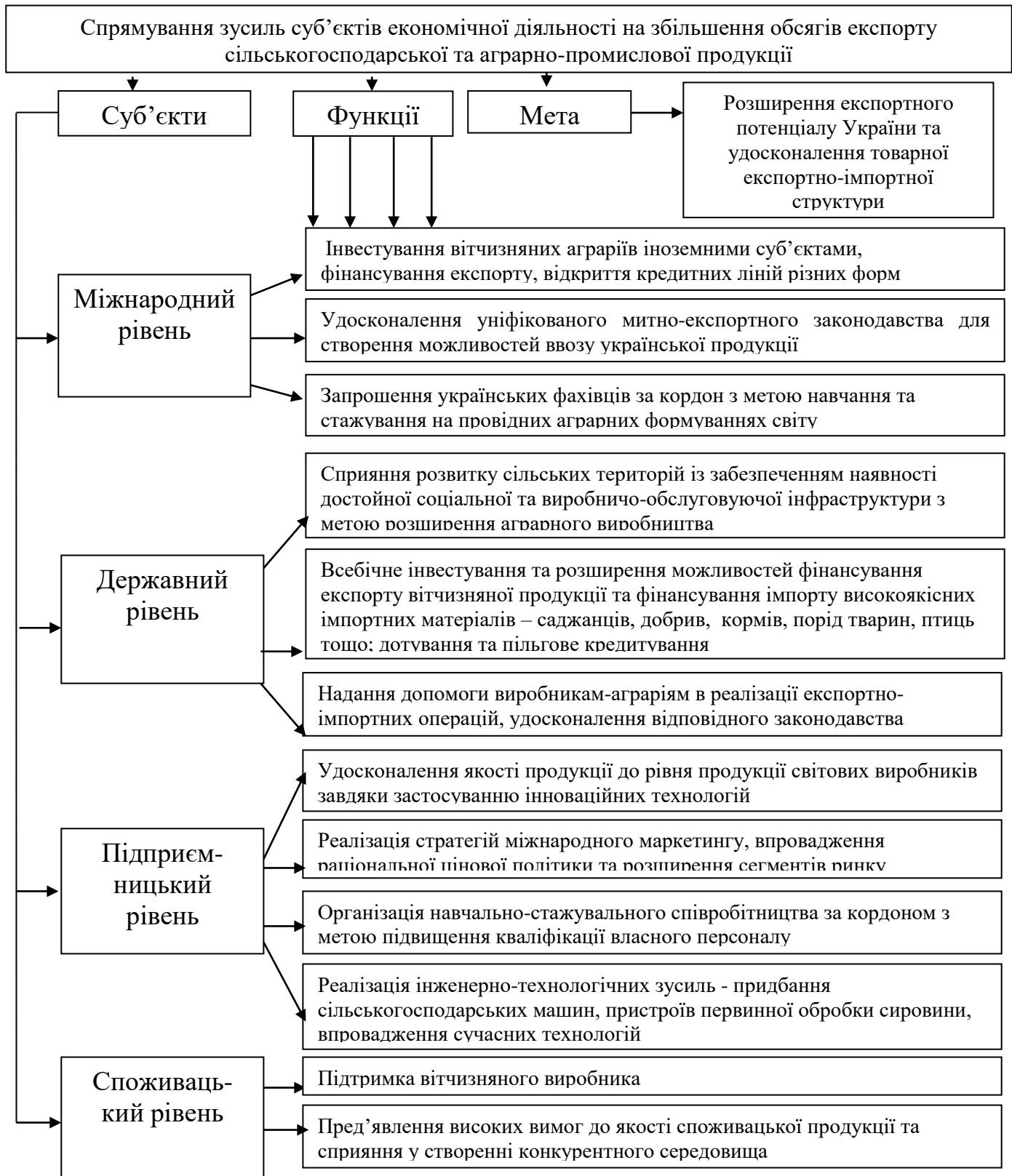

Рис. 2.4. Модель удосконалення експортно-імпорتنної структури продукції АПК в контексті підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку

* Дослідження та пропозиції автора

Отже, за дослідженнями авторів модель удосконалення експортно-імпоротної структури продукції АПК в контексті підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку виглядає як на рис. 2.4.

В кінцевому підсумку до шляхів нарощування обсягів експорту як удосконалення експортно-імпоротної структури аграрно-продовольчої продукції в контексті підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку можна віднести реалізацію ряду заходів, спрямованих на забезпечення сільськогосподарського виробництва необхідним фінансуванням, матеріально-технічною базою; створення достойної інфраструктури на всіх рівнях виробництва і реалізації продукції; впровадження сучасних інноваційних технологій; реалізацію заходів з державного стимулювання експорту та підтримки проблемних, зокрема м'ясо-молочних галузей; залучення іноземних інвесторів та створення механізму «доступного» кредитування та інше.

ВИСНОВКИ

В умовах все більшої інтеграції України в світовий економічний простір та активізації своєї участі на міжнародному продовольчому ринку проблеми зовнішньої торгівлі для дослідження сьогодні є своєчасними. Тому дослідження виконане на актуальну для сьогодення тему в контексті міжнародної економіки.

Аналіз товарної структури експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні засвідчив наявність багатьох різноспрямованих тенденцій. Величезну долю експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції становлять продукти рослинного походження – вони займають половину всього експорту продукції АПК. Найменша доля належить живим тваринам та продуктам тваринного походження, Такий низький рівень показника свідчить про відповідний стан тваринництва України та проблемний характер його розвитку. Аналіз товарної структури імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції засвідчив, що протягом аналізованого періоду в ній переважали готові харчові продукти. На другому місці знаходилися продукти рослинного походження. Найменша доля належала жирам та оліям тваринного

або рослинного походження. Розрахунок торгівельного сальда від експортно-імпоротної діяльності у сфері АПК України виявив його зростаючий характер, в тому числі на прогнозний період. Таким чином експортний потенціал України демонструє відносні перспективи в плані реалізації зернових та жирос-олійних продуктів та низькі її можливості у м'ясо-молочному підприємстві світового рівня.

В кінцевому підсумку в роботі виявлено шляхи нарощування обсягів експорту як удосконалення експортно-імпоротної структури сільськогосподарської та продовольчої продукції в контексті підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку. До таких можна віднести реалізацію ряду заходів, спрямованих на забезпечення сільськогосподарського виробництва необхідним фінансуванням, матеріально-технічною базою; створення достойної інфраструктури на всіх рівнях виробництва і реалізації продукції; впровадження сучасних інноваційних технологій; реалізацію заходів з державного стимулювання експорту та підтримки проблемних, зокрема м'ясо-молочних галузей виробництва; залучення іноземних інвесторів та створення механізму «доступного» кредитування та інше. Система заходів зі зростання експортного потенціалу АПК України повинна впроваджуватися на всіх рівнях економіки, починаючи від споживацького і закінчуючи світовим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Експорт аграрної продукції у 2016 р./ Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>

2. Заєць К. Д. Державне регулювання виробництва та проблеми підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції/ К. Д. Заєць// Науковий вісник БДФА. Серія: Економічні науки : зб.наук.праць/ гол.ред. В.В. Прядко. – Чернівці: Технодрук, 2009. – Вип. 4. – С. 190-195

3. Зборовська Ю.Л. Підвищення конкурентоспроможності продукції - важлива умова нарощування експортного потенціалу АПК України/ Ю.Л. Зборовська// Зовнішня торгівля: право та економіка. - 2007. - №4. - С. 137-140
4. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Барановська М. І. та ін. Міжнародна торгівля. 4-те вид. перероб. та доп. Підручник. / За ред. Козака Ю. Г., Логвінової Н. С., Барановської М. І. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 512 с.
5. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (проект) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>
6. Луценко В.О. Розробка заходів підвищення ефективності експортних операцій промислового підприємства. Автореф. [Електронний ресурс]: <http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2002/fem/lutsenko/diss.htm>
7. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/20188>
8. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org>
9. Рубан І. В. Обґрунтування стратегії розвитку ЗЕД підприємства [Електронний ресурс]: <http://www.rusnauka.com>
10. Салькова І. Ю., Сторожук О. Л. Аналіз структури експорту продукції АПК/ І. Ю. Салькова// Глобальні та національні проблеми економіки. - 2016. - №9. – С.184-187
11. Следзь С. Агроекспорт / С. Следзь // Дзеркало тижня. Україна. – № 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://gazeta.dt.ua>
12. Структура українського експорту у 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ntd-group.org>
13. Сільське господарство України 2016: стат. зб. / [за ред. О.М. Прокопенка]. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 195 с.
14. Україна у цифрах 2016: стат. зб. / [за ред. І.Є. Вернера]. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 240 с.